

Наставно-научном већу Универзитета у Београду – Филозофског факултета

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета од 26.09.2019. изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације Дражена Павлице с темом „Екуменизам у социолошкој перспективи: Друштвенохисторијски хоризонт, теоријско уоквирење и (интер)конфесионални изазови“. Након увида у текст дисертације, Наставно - научном већу Филозофског факултета и надлежним телима Универзитета у Београду подносимо следећи

Извештај о завршеној докторској дисертацији

Подаци о кандидату

Дражен Павлица је рођен у Дубровнику 1971. године, где је завршио основну и средњу школу. По доласку у Београд 1992. године, ради у књижари Плато. Године 1993. уписује социологију на Филозофском факултету у Београду. Статус студента замрзава 1999, да би га обновио 2014. године. Године 2015. дипломира и одмах уписује докторске студије. Од 1995. до 1998. ради као истраживач у Фонду за хуманитарно право, на пројекту анализе садржаја говора мржње у штампи и на мониторинзима медија у изборном периоду. Од 1997. до 2002. држи курсеве из социологије за средњошколце који се припремају за упис на факултет. Године 1999. ради као демонстратор у Алтернативној академској образовној мрежи (ААОМ). Од 2001. године ради у Истраживачком и аналитичком центру Аргумент. До 2011. године ту је учествовао у изради великог броја квантитативних и квалитативних истраживања (акционих, медијских, јавномњењских и маркетиншких). Од 2012. до данас члан је истраживачког тима у Бироу за друштвена истраживања, и то првенствено на пројектима анализе медија. Од тада у континуитету учествује у мониторингу медија за време предизборних кампања у Србији. Поред тога, учествовао је и у тематским анализама медијског дискурса: (анти)корупција, Косово и Бриселски споразум, Београд на води, садржај средишњих информативних емисија на телевизијама са националном покривеношћу, глобални геополитички актери (САД, ЕУ, Русија).

Дражен Павлица је до сада је објавио једну књигу-монографију (Одсутни Бог, Београд: Биро за друштвена истраживања, 2016) и десетак радова на српском језику.

Библиографија кандидата:

Одсутни Бог, Београд: Биро за друштвена истраживања, 2016 (монографија) **M42** (7)

„Рене Жирар: Насилје и свето, Нови Сад: Књижевна заједница, 1990“, *Социологија*, Vol. XXXVIII, бр.1 (2000), стр.161-164 (приказ) **M27** (0,5)

- „Епистемологија феминизма: антиномија модерне и постмодерне“, у: Илић, Стеван (ур.). Зборник радова ВШОВ Зора Крџалић Зага. Кикинда: ВШОВ „Зора Крџалић Зага“, 2006, стр. 55-66 (научни чланак) **M45** (1,5)
- „Кроз вирове екуменизма овдашњег, Марко Николић: Екуменски односи Српске православне цркве и Римокатоличке цркве 1962-2000, Београд, Службени гласник, 2011“, *Социолошки преглед*, 2011, год. XLV, бр.3, стр.453-456 (приказ) **M27** (0,5)
- Предговор. у: Илић, Стеван. *Огледи из социологије уметности*. Београд: ИАЦ Аргумент, 2012, стр. IX-XII (предговор)
- „Топоси (не)уклопивости просвјетитељства и религије“, *Трећи програм*, јануар 2015. (читани чланак)
- „Структура актера и тоналитет“, у: Димитријевић, Павле (изд.). *Медији и избори 2016*. Београд: Биро за друштвена истраживања, 2016. **M45** (1,5)
- „Ђуро Шушњић: *Теорије културе*, Београд: Завод за уџбенике, 2015“, *Религија и толеранција*, Vol. XIV, бр.26 (2016), стр.371-375 (приказ) **M57** (0,2)
- „Вјерскофундаменталистички свјетоназор“. *Социологија*, Vol. LVIII, бр.3 (2016), стр.389-409 (прегледни чланак) **M24** (4)
- „Прелиминарна скица за разматрање о природи, домашајима и тешкоћама екуменизма“, *Религија и толеранција*, Vol. XV, бр.27 (2017), стр.65-83 (оригинални научни рад) **M52** (1,5)
- Predsjednički izbori 2017. u medijskom ogledalu, u: Gavrilović, Zoran (izd.) *Mediji i izbori 2017*. Beograd: Biro za društvena istraživanja, 2018. **M45** (1,5)
- “Култура светог“, Radmilo V. Košutić: *Jakovljeve lestve*, Beograd: Ars libri, 2016. *Religija i tolerancija*, Vol. XVI, br.29 (2018), str.175-178 (prikaz) **M57** (0,2)
- Đokica Jovanović: *Prilagođavanje*, Beograd: Dan Graf, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Niš: Sven, 2017. *Sociologija*, Vol. LX, br.2 (2018), str.539-542 (osvrt) **M27** (0,5)
- Dragana Radisavljević Ćiparizović: *Hodočašća u XXI veku: studije slučaja tri svetilišta u Srbiji*, Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, 2016. *Sociologija*, Vol.LX, br.3 (2018), str.717-720 (prikaz) **M27** (0,5)
- „Gramatika aksiologije ekumenizma“, у: Kuburić, Zorica, Ćumura, Ljiljana, Zotova, Ana (prir.). *Mir i pomirenje*. Novi Sad: CEIR. 2018, str.301-313 (поглавље у зборнику радова) **M45** (1,5)
- Analiza diskursa i globalni trougao (SAD, EU, Rusija) u političkim emisijama, u: Gavrilović, Zoran (izd.) *Svet u medijima*. Beograd: Biro za društvena istraživanja, 2019. **M45** (1,5)

Предмет и циљ дисертације

Предмет овога рада у највећој мери је омеђен дисциплинарним оквиром који представља социологија екуменизма. Дражен Павлица се усредредио на проучавање историјских услова у којима настаје екуменизам, али и на сплет разнородних друштвених чинилаца који на њега многоструко и вишезначно утичу. Укрштањем и применом

различитих дисциплинарних приступа пружа се могућност за свестраније разматрање екуменизма. У том погледу и екуменска теологија заслужује посебан епистемолошки третман. Вишевековно постојање екуменизма само по себи је довољан разлог да му се посвети један што је могуће обухватнији рад. Екуменизам је, у складу с тим, разматран путем теорије о друштвеним покретима. Неизоставно је за социолошки угао гледања да се посебна пажња обрати и на институционални склоп екуменског покрета, пре свега на Светски савет цркава. Стога је од пресудне важности било балансирати између две равни излагања: оног чисто идејног (теолошког/еклесиолошког), али и институционалне архитектуре екуменизма. Кандидат је настојао да сазна који од носећих елемената религије преовладава у екуменизму: да ли је то доктрина, искуство, пракса, заједница или, пак, институција.

Сагласно потребама рада, испитивано је како се протестантизам, римокатолицизам и православље односе према екуменизму. Како то да се екуменизам родио у оквирима протестантизма? Зашто је Други ватикански сабор био прекретница када је реч о односу римокатолицизма према екуменизму. Најзад, осветљен, између осталог, и истрајни анти-екуменистички набој значајног дела православног клера и пастве. Да би тако нешто било могуће, требало је, макар у крупним потезима, предочити општу физиономију протестантизма, римокатолицизма и православља. Вредност толеранције неспорна је у било каквим екуменистичким настојањима. С обзиром на новије присуство различитих верских искључивости, вредносна раван екуменизма ту добија на додатној тежини.

С обзиром на то да се екуменизам већ извесно време налази у кризи, Павлица је настојао да утврди који су контингентни услови довели до тога. Да ли је до узмицања екуменизма дошло превасходно због тога што је припадајућа теологија доспела у ћорсокак? Или је екуменизам, пак, само једна од побочних жртви постмодерног раскида са метанаративима? Устаљени конфесионални идентитети нипошто не иду у прилог екуменистичким тенденцијама. Павлица је стога настојао да укаже на то који услови би могли довести до евентуалног препорода екуменизма.

Основне хипотезе

Кандидат Дражен Павлица је у свом истраживању формулисао следеће хипотезе:

- Екуменизам је суштински хомологан изворном хришћанском вероучењу, али никада није као такав остварен, ако се изузме (и то само у одређеној мери) период васељенских сабора
- Поред еклесиолошких мотива, екуменизам је подстакнут и датим социокултурним контекстима
- Десекуларизација, глобализација и постмодерна се многоструко, вишезначно, али и контроверзно преплићу и укрштају са екуменизмом
- Римокатолицизам, православље и протестантизам имају неусклађена становишта према екуменизму не само због црквених и теолошких несугласица
- Начелно не поричући тежњу ка обједињавању, хришћанске цркве се врло брзо сусрећу са читавим низом еклесиолошких и организационих изазова
- Антиекуменизам је израз бојазни од растакања уврежених еклесијалних, односно конфесионалних ентитета и идентитета

- Екуменизам може да буде језгро сверелигијског зближавања и снажна миротворачка снага, посебно у временима кризе и глобалних политичких сукоба
- Из филозофско-антрополошког или, пак, теолошко-антрополошког угла може се говорити о некој врсти *homo ecumenicus*
- Институционална архитектура екуменизма, са средишњом улогом *Светског савета цркава*, није се показала најсврхисходнијим решењем за међусобно и суштинско зближавање хришћана.

Након опсежних разматрања, наведене хипотезе су и потврђене у самој дисертацији.

Садржај дисертације

Дисертација Дражена Павлице, са уводом и закључком, има укупно девет поглавља на 233 штампане стране. У уводном поглављу се предочавају полазне истраживачке хипотезе, циљеви истраживања, епистемолошки захвати који ће се применити, као и одабрана ауторска решења. Темељни циљ истраживања састоји се у теоријском и сазнајном обogaћивању социологије екуменизма. Притом рад не трпи од дисциплинарног редукционизма, већ се ослања на мултидисциплинарност и мултиперспективност. Прати се развој екуменизма и припадајуће му структуре, као и *Lebenswelt* носилаца духа екуменичности. Предмет рада анализира се из разних перспектива, тако да је ту заступљена историја идеја, филозофска/теолошка антропологија и критика идеологије. Неизоставном се, изнад свега, показала херменеутичка обрада, пошто се ту истраживач екуменизма непрестано сусреће са теолошким дискурсом. Мимо структуралних екуменистичких склопова, рад нуди и бројне скице (анти)екуменизму наклоњених мислилаца и активиста.

Након истраживачког пролога, рад се усмерава ка средишњим појмовима, историји и аксиологији екуменизма. Етимологија је, исто тако, била од користи при дефинисању одредница, као што су *екуменизам* и *екуменичност*, које произилазе из старогрчке речи *екумена*. У прелиминарним појмовним испитивањима нуди се и полазно одређење екуменизма. Предложена дефиниција екуменизма претпоставља неку врсту суштине хришћанства, али се убрзо увиђа да је он учинак контингентних социоисторијских чинилаца. Историја екуменизма је стога утројена: палеоекуменизам, протоекуменизам и модерни екуменизам. Природа развоја хришћанства и екуменизма условила је да хронологија буде асиметрична, тако да се палеоекуменизам протеже све до 19. века, а протоекуменизам покрива 19. век и првих девет година прошлог века. Најзад, 1910. године у Единбургу се одржава скуп, Међународна конференција мисија, који ће означити почетак модерног екуменизма. Као предуслов екуменистичких тежњи прати се и историја хришћанских разједињавања, где се акценат ставља на раскол из 1054. године и протестантизацију западног хришћанства. Посебна пажња је посвећена и мисионарству, које је неразмрсиво и противречно повезано са екуменизмом. Када је у питању модерни екуменизам, као његов врхунац види се оснивање Светског савета цркава 1948. године. Даје се преглед организационе структуре и програмских начела Светског савета цркава, али се указује и на његове мањкавости. Појмовно разлагање и историју екуменизма заокружује оно што је именовано као аксиологија екуменизма, где се исцртава и портрет

својеврсног homo ecumenicusa. Као носеће вредности екуменизма виде се дијалогичност, миротворство (иренизам) и хришћанска љубав (агапизам).

Екуменизам се, надаље, уоквирује унутар три плаузибилна теоријска модела. Тежиште није на критичком преиспитивању теорија о секуларизацији, глобализацији и постмодерни, већ на додатном осветљавању структуре и значења екуменизма. Поставка о секуларизацији се из једног посебног разлога показала као целисходна и њом су се подједнако бавили социолози и теолози. Штавише, западнохришћанска теологија је понудила читав низ увида који су били од велике сазнајне користи и за разне друштвоенаке. У раду се промишља варљива здраворазумска конвергенција екуменизма и глобализације, а од нарочите су важности питања идентитета и странца. Преостало је да постмодерна затвори теоријски троугао, како би се закључило да ли је уклопива тежња ка јединству хришћана са постмодерни својственом логиком разлика. Ту је искориштена и прилика да се нешто каже о односу екуменизма према фундаментализму и фунданционализму.

С обзиром на конфесионалну трочланост хришћанства, однос према екуменизму у оквиру протестантизма, римокатолицизма и православља засебно се истражује. За сваку од хришћанских конфесија требало је пронаћи сазнајно плодну тачку сагледавања. Прво се кренуло са најмлађим протестантизмом, из једноставног разлога што је екуменизам нека врста његовог изданка. Ту је нагласак стављен на његову непосусталу унутрашњу диференцијацију, чему сведочи и текућа харизматизација протестантизма. Сходно томе, неизоставно је било да се трага за одговорима на питање како помирити диференцијацију протестантизма са екуменистичком вољом, с једне стране, и оно унутархришћанско са християнизујућим стремљењем, с друге. Нарочито за социологе је од велике важности било испратити и социокултурна происхођења протестантизма која су трасирала пут ка модернитету.

Имајући у виду његову важност и значење за римокатолицизам, претежни део излагања у петом поглављу гравитирао је око Другог ватиканског концила. Како се његово прекретништво не би ни приближно могло појмити без увида у све оно што му претходи, дужна пажња је дата и Првом ватиканском концилу. Као суштинска особина римокатоличке цркве између та два концила назначавала се њено оклевање да се коначно отвори за модернизаторске пробоје и екуменистичка настојања. Устројство римокатоличког ауторитета, у чијем се средишту налази бискуп римски (папа), условило је да се истражи уклопивиост екуменизма са догматима о папи. Дат је пресек тога шта Други ватикански концил доноси римокатолицизму, надасве када је у питању његов однос према екуменизму и неримокатолицима. Мимо теолошких и еклесиолошких промена, преиспитују се и сложене реконфигурације моћи унутар римокатоличке цркве. На крају, рад разматра и питање да ли и надаље важи жилаци римокатолички еклесиолошки ексклузивизам.

Са православљем се употпуњује излагање конфесионалног атласа хришћанства, везано за однос према екуменизму. Као носећа онтолошка категорија православља у раду се препознаје корпус сакросанктног предања, чије језгро чини седам васељенских сабора. Преко двојице најпроминентнијих богослова српског православља 20. века, Николаја Велимировића и Јустина Поповића, у великој мери се одсликава сва комплексност православног односа према екуменизму. Истраживање је показало да православље балансира између опрезног заговарања екуменизма и одбијања да му се призна било каква веродостојност и значај. Од велике је важности и то што се у раду разложила

херменеутика православног антиекуменизма. Као градивне тачке у херменеутици православног антиекуменизма издвојиле су се: екуменизам као архијерес, еклесиолошки ексклузивизам, хетерономија екуменизма и окциденталистичке представе.

Након што је у претходна три поглавља засебно, али и кроз упоредну перспективу, кандидат приказао односе протестантизма, римокатоличанства и православља према екуменизму, детектују се прихватљиве границе свехришћанског приближавања. Претходно је било неопходно нешто рећи о самој онтологији и феноменологији лиминалности. Указано је на то да границе не постоје само у синхронијској равни, већ су се оне повлачиле, по разним основама, током читаве историје хришћанства. На усложњавање проблема хришћанске граничности пресудно је утицало и распрострањавање хришћанства на дотад нехришћанске регионе. У овом поглављу, најзад, истраживало се оно што је именовано као унутархришћанска хибридна, као и колико тај феномен доприноси ствари екуменизма. Они који су јој несклони у њој виде неприхватљиви еклектицизам/синкретизам, док други, насупрот њих, хибридна држе законитим и пожељним учинком сусретања и прожимања различитих вероисповедних и црквених ентитета.

Да се екуменизам не зауставља на спољним границама хришћанства потврђује и наредно Павлицино поглавље. Свако прекорачивање прага хришћанства неминовно се суочава са питањем да ли се више може говорити о неупоредивости хришћанства спрам других религија и погледа на свет. Као прегнантни вид метахришћанског екуменизма предочава се Кингова идеја Светског етоса. Она постулира универзалне вредности: златно правило, светост живота, посвећеност мртвих и људско достојанство. Претходно само узгред помињана одредница синкретизам, добија у овом оквиру афирмативно значење, пошто је преплитање и прожимање религија и погледа на свет превентива за религијску острашћеност. На крају овог поглавља Павлица исцртава онај најшири, свеобухватни круг екуменизма, а то је човечанство у целини. Полаже се нада да екуменизам има у себи запретени универзални, свечовечански, замајац.

У закључним напоменама кандидат стаје у одбрану онога што је назвао екуменодикејом. Како би се екуменизам препородио, нужно је критички преиспитати његове домашаје и модификовати његову стратегију. Ното есменіс-и не преостаје ништа друго него да се пресабере, прикупи нови елан, не би ли пронашао неке солидније упоришне тачке за обједињење хришћана, али и читавог човјечанства. Дакако, Павлица је обазрив према могућности да екуменизам послужи и за прикривену идеолошку апологетику. Најзад, да би се екуменизам уопште могао тако назвати, он треба да буде инхерентно исономичан.

Закључак Комисије

У закључку бисмо истакли да је Дражен Павлица не само испунио задатке и циљеве наведене у својој пријави дисертације, већ је у доброј мери и превазишао та очекивања. Истраживачки увиди о природи, друштвеном изходишту и будућности екуменизма изложени су у овој дисертацији на самосвојан и оригиналан начин. Када је реч о социолошком дискурсу, непосреднију корист од овог рада имаће, свакако, социологија религије, социологија друштвених покрета и историја друштвених теорија. Посредно би ово истраживање требало да допринесе и филозофији, социокултурној антропологији и теологији. Када је реч о научној заједници на постјугословенским

просторима, који су својеврсни огледни пример за непосредно екуменистичко деловање, ова тема посебно добија на значају. Имајући све то у виду, Комисија за припрему извештаја о докторској дисертацији Дражена Павлице сматра да његова докторска теза „Екуменизам у социолошкој перспективи: Друштвеноисторијски хоризонт, теоријско уоквирење и (интер)конфесионални изазови“ – с обзиром на теоријски значај обрађене теме, теоријско-методолошки оквир истраживања, значај и обухватност истраживања, консултовану литературу, као и иновативност социолошког приступа и недовољну истраженост саме проблематике – завређује позитивну оцену, па у складу с тим Комисија са задовољством предлаже да се овом кандидату одобри одбрана његове дисертације на Филозофском факултету.

Београд, 30.9.2019.

Чланови Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације:

проф. др Милан Вукомановић (ментор), редовни професор

Универзитет у Београду - Филозофски факултет

Др Мирко Благојевић, научни саветник (коментор)

Институт друштвених наука, Београд

Доц. др Драган Станојевић

Универзитет у Београду - Филозофски факултет